

ارزیابی سندی، تحلیل انتقادی نسخه‌ها و شرح متن

کامس روحی برندقی
دانشیار دانشگاه تربیت مدرس

شرکت چاپ و نشر بین الملل

عنوان کتاب: حدیث عنوان بصری

تألیف: کاوس روحی برندق

مدیریت هنری: گروه هنری واژه پرد

ناشر: چاپ و نشر بین الملل - چاپ

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

سرشناسه: روحی برندق، کاوس

عنوان قرارداد: احادیث خاص (عنوان بصری)، فارسی - عربی، شرح

Hadiths, Special (Onvan Basari), Persian - Arabic, Commentaries*

عنوان و نام پدیدآور: حدیث عنوان بصری: ارزیابی سندی، تحلیل انتقادی نسخه‌ها و شرح

متن / کاوس روحی برندق.

مشخصات نشر: تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۴۰۰.

مشخصات ظاهری: ج، ۳۰۴ ص.

شابک: ۳-۸۸۵-۳۰۴-۹۶۴-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۹۵ - ۳۱۵؛ همچنین به صورت زیر نویس.

موضوع: احادیث خاص (عنوان بصری)

Hadiths, Special (Onvan Basari)*

احادیث خاص (عنوان بصری) -- نقد و تفسیر

Hadiths, Special (Onvan Basari) -- Criticism and interpretation*

موضوع: احادیث شیعه -- قرن ۱۴

24th century -- Hadith (Shiites) -- Texts

شناسه افزوده: سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین الملل

رده بندی کنگره: ۸۲۱۲۵

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۲۱۴

شماره کتابشناسی ملی: ۸۵۵۸۶۳۴

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

تاریخ درخواست: ۱۴۰۰/۰۸/۱۷

کد پیگیری: ۸۵۵۷۶۳۹

❖ مقدمه ۱۳

❖ متن و گزیده نکات حدیث عنوان بصری ۱۷

❖ عنوان بصری، تندیس ادب در محضر امام علیه السلام ۱۹

❖ اعتبار محتوای حدیث عنوان بصری ۲۱

❖ نکات اخلاقی مقدمه حدیث ۲۲

❖ مظاهر ادب عدنان بصری دو پیشگاه امام علیه السلام ۲۳

❖ دعا‌های امام صادق علیه السلام در حق عنوان بصری ۲۴

❖ گذر از علم رسمی به علم لدنی ۲۵

❖ ویژگی‌های علم لدنی در کلام امام صادق علیه السلام ۲۵

❖ راه‌های کسب علم لدنی ۲۷

❖ تفسیر و آثار عبودیت ۲۹

❖ تفسیر عبودیت ۳۰

❖ آثار عبودیت ۳۱

❖ موانع عبودیت ۳۳

❖ ۱. دستورالعمل‌هایی در میزان و آداب خوراک ۴۱

❖ کنترل کمتی میزان خوراک و تأثیر آن در رشد معنوی انسان ۴۲

❖ دو دستورالعمل مهم در آداب خوراک ۴۴

❖ ۲. دستورالعمل‌های اساسی در تعامل با مردم ۴۶

❖ کنترل زبان در مقام مجادله ۴۶

❖ گذشت ۴۷

- ❖ خیرخواهی ۴۷
- ❖ ۳. دستورالعمل‌هایی در کسب و کاربرد دانش دینی ۴۸
- ❖ سفارش پایانی ۵۲
- ❖ در محضر امام علیه السلام ۵۳
- ❖ اعتبار محتوای حدیث عنوان بصری ۵۷
- ❖ همواره گشوده بودن راه خدا ۵۸
- ❖ امام علیه السلام، همواره در محضر حق ۵۹
- ❖ عفت نفس از مهم‌ترین آداب دانشجویی و معلمی ۶۰
- ❖ علو همت، سخت‌کوشی و اشتغال دائمی به دانش ۶۱
- ❖ لزوم استاد در سلوک ۶۳
- ❖ شگرد ربانی امام صادق علیه السلام در امتحان عنوان بصری ۶۷
- ❖ مفهوم شناسی واژه تفرس ۶۸
- ❖ توسل به رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و اهل بیت علیهم السلام ۶۹
- ❖ احساس درماندگی شرط اجابت دعا ۷۰
- ❖ اصرار در دعا و رعایت ادب در اصرار ۷۲
- ❖ پاره‌ای از مظاهر ادب عنوان بصری در پیشگاه امام صادق علیه السلام ۷۲
- ❖ دعا‌های امام علیه السلام در حق عنوان بصری ۷۳
- ❖ گذر از علم رسمی به علم لدنی ۷۷
- ❖ ویژگی‌های علم لدنی ۷۹
- ❖ راه‌های کسب علم لدنی ۸۲
- ❖ ۱. عبودیت واقعی ۸۲
- ❖ ۲. به کار بستن آموخته‌ها ۸۴
- ❖ ۳. درخواست فهم از خدا ۸۸
- ❖ تحقیق درباره علم لدنی ۸۹
- ❖ تفاوت علم حضوری و علم حصولی ۸۹
- ❖ انواع علم حضوری ۹۱

- ❖ بیان تفاوت علم حصولی و علم حضوری در تمثیلی از مثنوی معنوی ۹۳
- ❖ علم حضوری توحیدی در آینه آیات قرآن ۱۰۰
- تعلیم تمامی اسمای الهی به انسان ۱۰۰
- ترفیع درجه اختصاصی عالمان ربانی ۱۰۲
- اختصاص خشیت به عالمان ۱۰۲
- اخبات از ویژگی های عالمان ربانی ۱۰۴
- اعطای علم لدنی به افراد نائل آمده به مقام بندگی ۱۰۵
- ❖ نکات تربیتی در ماجرای موسی و خضر علیهم السلام ۱۰۶

❖ تفسیر و آثار عبودیت ۱۲۳

- ❖ تفسیر عبودیت ۱۲۵
- ❖ تواضع توحیدی امام صادق علیه السلام ۱۲۶
- ❖ تفسیر عبودیت حقیقی ۱۲۷
- ❖ برترین معنای عبودیت؛ سیر در مراتب توحید ۱۲۸
- ❖ معنای متوسط عبودیت؛ سیر در مراتب توحید افعالی ۱۳۱
- ❖ معنای نازل عبودیت؛ اشتغال به مقدمات رسیدن به توحید ۱۳۳
- ❖ آثار عبودیت ۱۳۴
- ❖ ۱. سهولت انفاق در راه خدا ۱۳۵
- الگوی مصرف از دید آیات و روایات ۱۳۷
- بررسی کلیدواژه های الگوی مصرف ۱۳۷
- سخاوت در آینه احادیث ۱۴۲
- ❖ ۲. واگذار کردن امور به خدا ۱۴۴
- نقش بلا در ارتقای ایمان مؤمنان ۱۴۷
- ❖ ۳. ترک مراء و مباهات ۱۵۳
- تبیین مفهوم و گستره مراء و مجادله ۱۵۴
- تبیین مفهوم و گستره مباهات و فخر فروشی ۱۶۳
- ❖ آثار عبودیت در زدودن موانع سلوک ۱۶۸
- ❖ توجه به توحید فعلی در زدودن موانع سلوک ۱۶۹

- ❖ تفاوت نوع مانعیت شیطان، دنیا و خلق ۱۷۰
- دلیل عدم ذکر نفس و هوای نفس، در ضمن موانع سلوک ۱۷۰
- ۱. دنیاگرایی ۱۷۳
- ۲. مبارزه با شیطان ۱۷۴
- تقسیم بندی خواطر ۱۷۴
- مفهوم شناسی واژه «شیطان» و «ابلیس» ۱۷۶
- ماهیت و چگونگی زندگی جنیان در آیات و احادیث ۱۷۶
- فلسفه آفرینش شیطان ۱۷۹
- چگونگی نفوذ شیطان در انسان و راه مقابله با آن ۱۸۰
- ❖ ۳. نحوه تعامل با خلق ۱۸۵
- ❖ ۴. مراقبه عدم بطالت ایام ۱۸۷
- ❖ ۵. راه یابی به برترین درجه تقوا ۱۸۸
- تحلیل معنای لغوی تقوا ۱۹۱
- تحلیل معنای اصطلاحی تقوا با نگاه انتقادی به دیدگاه ها ۱۹۲
- ❖ دستورالعمل های کاربردی در اجرای عبودیت ۱۹۷
- ❖ اهمیت و نقش دستورالعمل های کاربردی در تبیین عبودیت و توحید ۱۹۹
- ❖ ۱. دستورالعمل هایی در میزان و آداب خوراک ۲۰۱
- مفهوم شناسی واژه ریاضت ۲۰۲
- ❖ کنترل کمی میزان خوراک و تأثیر آن در رشد معنوی انسان ۲۰۳
- ❖ دو دستورالعمل مهم در آداب خوراک ۲۰۷
- ❖ ۲. دستورالعمل های اساسی در تعامل با مردم ۲۰۹
- ❖ کنترل زبان در مقام مجادله ۲۱۰
- اهمیت کنترل زبان و نقش تأثیرگذار زبان در سیر و سلوک الی الله ۲۱۱
- روایاتی ناب از امیرمؤمنان علی علیه السلام درباره کنترل زبان ۲۱۵
- ❖ گذشت ۲۲۰
- ❖ خیرخواهی ۲۲۰
- ❖ ۳. دستورالعمل هایی در کسب و کاربرد دانش دینی ۲۲۱

- ❖ اهمیت و آداب پرسش از عالمان..... ۲۲۲
- ❖ احتیاط و پرهیز از خودگرایی..... ۲۲۵
- ❖ پرهیز از اظهارنظر و افتاء..... ۲۲۶

❖ سفارش پایانی..... ۲۲۹

- ❖ بهره‌گیری از فرصت‌ها..... ۲۳۱
- ❖ مفهوم شناسی واژه سلام..... ۲۳۲
- مباحث کلیدی و کاربردی درباره توبه..... ۲۳۴
- بررسی مفهوم توبه..... ۲۳۴
- تفاوت توبه و استغفار..... ۲۳۶
- امور مستحب و یا واجب همراه توبه..... ۲۳۷
- یقظه و بیداری باطنی..... ۲۳۸
- اهمیت و ضرورت یقظه..... ۲۳۹
- مفهوم یقظه..... ۲۴۴
- راه‌های تحصیل و استمرار یقظه..... ۲۴۵
- درجات توبه..... ۲۵۰
- کیفیت توبه..... ۲۵۳
- آثار توبه..... ۲۶۲

❖ نقد سندی حدیث عنوان بصری..... ۲۶۷

- ❖ پیشینه نقل حدیث عنوان بصری در جوامع حدیثی..... ۲۶۹
- ❖ رویکردهای مختلف در بررسی سند احادیث..... ۲۷۲
- ❖ ۱. بررسی اعتبار سند حدیث عنوان بصری مبتنی بر رویکرد وثاقت راویان..... ۲۷۳
- ❖ ۲. ارزیابی سند حدیث عنوان بصری مبتنی بر رویکرد وثوق به صدور..... ۲۷۶
- تحلیل انتقادی نسخه‌های حدیث عنوان بصری..... ۲۷۶
- تکمیل و نتیجه‌گیری..... ۲۸۲

❖ فهرست منابع..... ۲۸۵

مقدمه

روایات معصومان علیهم السلام گنجینه ارزشمندی است که برای هدایت انسان‌ها به ارمغان گذاشته شده است و ممالک طریق حق برای وصول به حقیقت جز تأسی به این انوار مقدس و بهره‌گیری از کلام ایشان علیهم السلام ندارد و هر مسیری غیر از این راه، ضلالت و گمراهی است و این انحراف هرچه بیشتر پیش رود، انسان از حق و حقیقت دورتر خواهد شد. یکی از روایاتی که حاوی نکات جامع و کاملی برای سالکان راه و مورد تأکید عارفان بزرگ می‌باشد، حدیث منقول از امام صادق علیه السلام است که به نام راوی آن، «عنوان بصری» معروف شده است. این حدیث توضیح کاملی از عبودیت و بندگی خداوند و راه‌های رسیدن به آن را ارائه می‌دهد و در میان احادیث عمیق عرفانی، از ویژگی‌های خاصی برخوردار است که بدان اشاره می‌شود:

۱. توصیه بزرگان اخلاق و عرفان؛ استادان اخلاق و عرفان و سیر و سلوک که خود طی طریق کرده و بر علوم و معارف دینی تسلط کامل داشته باشند انگشت‌شمارند. برخی فقیه هستند؛ ولی عارف نیستند. برخی دیگر عارف نما هستند و از فقه بهره‌ای ندارند؛ برخی خود را اهل طریقت می‌دانند ولی التزام عملی به شریعت ندارند. در این میان تنها تعداد اندکی جامع اخلاق، عرفان، فقه و دیگر علوم ظاهری هستند. بزرگانی مانند: ملا حسینقلی همدانی، آیت‌الله قاضی، علامه طباطبایی، آیت‌الله بهجت علیهم السلام از این دسته‌اند. آیت‌الله قاضی علیه السلام که جامع علم و عمل و فقه و عرفان و علوم دیگر در رشته‌های مختلف معقول و منقول بود،

از بین همه روایات، بر حدیث عنوان بصری تأکید بسیاری داشت، آن را برای سالکان مبتدی بهترین روایت می‌دانست و توصیه می‌نمود که این روایت را بنویسند، در جیشانش بگذارند، هفته‌ای یکی دو بار بخوانند و به دستورهای آن عمل کنند.^۱

۲. در بردارنده مبانی علمی و عملی کلیدی و بنیادین؛ این روایت در بردارنده آموزه‌های مبنایی در دو بُعد نظری و عملی - و بیشتر بُعد عملی - انصافاً نکات حدیث بسیار کلیدی و بنیادین است، به گونه‌ای که می‌توان گفت پایه‌های سلوک الی‌الله بر عمل به مضامین آن بنیاد شده است و ارتقا به مقامات توحیدی جز در سایه عمل به آن امکان‌پذیر نخواهد بود.

۳. نظم محتوای علمی حدیث؛ نظمی که بر این روایت حاکم است، کم‌نظیر است. این حدیث دستورالعملی زنجیروار است که مطالب کلیدی را گام به گام بیان کرده است. ابتدا به علم و تقسیم‌بندی آن به علم حصولی و حضوری یا اکتسابی و علم لدنی اشاره کرده و بر عبودیت به عنوان مهم‌ترین راه دستیابی به علم لدنی تأکید نموده است، به گونه‌ای که شاید در هیچ روایتی، عبودیت این‌گونه جامع و کامل توضیح داده نشده است. و در ادامه نه (۹) دستور عمل بسیار مهم و کلیدی و در عین حال می‌آید درباره آداب عبودیت بیان نموده است. اما نوشتار حاضر تلاش متواضعانه‌ای است در شرح و توضیح حدیث عنوان بصری، به عنوان یک بسته کامل و جامع اخلاق و عرفان عملی، که در فصل اول متن حدیث بر اساس نسخه بحار الأنوار، همراه با برگردان فارسی و گزیده نکات حدیث عنوان بصری ذکر گردیده و در فصول بعدی به شرح فرازهای این روایت راهبردی پرداخته شده است و در فصل آخر، به طور تخصصی به پژوهش درباره نقد سندی و تحلیل انتقادی نسخه‌های حدیث عنوان بصری پرداخته شده است و اهتمام اصلی نگارنده در شرح این حدیث صرفاً به پرده‌برداری از لطایف کلام صادق آل محمد علیهم‌السلام و توجه دادن خوانندگان به ظرایف سخن آن امام همام علیه‌السلام معطوف است و در موارد معدود، پاره‌ای مباحث کلیدی مرتبط که توضیح و بسط بیشتری را می‌طلبید و در فهم حدیث عنوان بصری نقش اساسی دارد، مورد بررسی قرار گرفته است. امید که مورد توجه اولیای الهی و چراغی فرا راه سالکان الی‌الله قرار گیرد.